

Академик ДРАГУТИН ЛЕКОВИЋ

КРАХ ПОЛИТИКЕ НА РАЗМЕЂУ ЕПОХА

У политици, као и у животу уопште, пожељна су најбоља решења. Али она су недостижна, како због ограничености актера, тако и због компликованости и флуидности збивања. Зато се мудрост у политици и састоји у томе да се благовремено уочи која је од могућих опција боља од осталих, а ако добре више нема, да се избегне она која је најгора.

Кључно теоријско питање у вези са политиком на размеђу епоха је да ли се ради о њеном тријумфу, или краху. Зато ћемо се и ми њим најпре и позабавити.

Научници и политиколози који сматарају да се на размеђу епоха ради о тријумфу политике, своју тезу темеље на чињеници да је хладни рат завршен крахом ауторитарног социјализма, да је либерализам стекао међународну афирмацију, да се изграђује нови светски поредак, који треба да не само практично универзализује либерализам, него и да човечанство претвори у демократску заједницу, а човека у грађанина света.

Ову оптимистичку тезу ми не прихватамо, јер су – као што ћемо то видети – скоро све позитивне тековине победе Запада над реалним социјализмом или исувише скупо плаћене, или ограничене циљевима и практичном политиком, тачније промашајима победника.

У односима победника над реалним социјализмом – субјеката новог светског поретка, има не само пуно дивергенција и протувуречности, него и много утопизма најпре у погледу реалности њихових амбиција и подухвата. Иако у западној глобалној политици размеђа епоха има и елемената тријумфа, ми сматрамо да су њени промашаји и бан-

кротства много већи и да се, у *крајњој инстинци*, оправдано може говорити о краху политике у том раздобљу. То ћемо покушати и да докажемо.

О краху политике на размеђу епоха треба говорити у *двосируком* смислу – у *емпиријском* или *фактичком*, тј. *осиђвареном* и *већ виђеном* смислу, и у *ширем* или у *историјском* смислу, тј. у смислу да она на крају крајева сигурно води у крах. Кад говоримо о краху политике ми имамо у виду *оба* наведена краха.

Крах политике на размеђу епоха односи се најпре на саму њену супстанцу. То је *суйстинцијални* или *онџолошки* крах. Тај крах се састоји најпре у томе што је политика *срозана* као никада у нововековној историји. Пре свега, она је изгубила *џлемениџи* карактер бављења јавним пословима, ради успешног усмеравања друштвеног кретања и обезбеђивања спокојног и благодетног живота грађана. Опште тј. општи интерес је запостављено, деградирано и непосредно подређено групном, појединачном и личном.

Дегенерација политике у наше време огледа се и у томе што је њоме овладала *осиђрашћеност* и *сиђраначко слиџило*. Странка је постала епицентар целокупног индивидуалног живота и свих стратешких збивања. Она је најбитнија и најтешња веза са другим појединцима. Она је *искључиви* критериј вредновања – све се по њој мери и њој подређује.

Дегенерација политике састоји се још више у томе што се *страначки* интереси стављају изнад националних и државних интереса.

Крах политике на размеђу векова огледа се и у томе што је она, од еминентно јавне сфере и јавне ствари, деградирана на сасвим мистериозну и тајну ствар – ствар о којој се одлучује и решава у најужем кругу – најчешће у клановима, интересним групама и сл. Истини за вољу треба рећи да је у политици увек било одступања од принципа јавности и да се претежно тајно договарало и решавало о текућим питањима. Али, у наше време се не ради о одступању, него напросто о *неђирању* начелног принципа јавног деловања. Политика је данас претворена у домен неуловљивих мистерија и тајанственог аранжирања ствари и одлучивања о њима. Тајност је не само потисла јавност на маргине, него ју је претворила и у пуку фразу. Данас не само националну, државну и регионалну политику, него чак и међународну политику одређују тајне организације, а светску, међународне корпорације, центри финансијске моћи, посебно Трилатерална комисија, коју многи третирају као "тајну светску владу".

Политика је *биџино* дегенерисана и у свом *суџиџинском* смислу – смисао политике у наше време постао је *џасионирана* борба за власт и *безобзирно* чување власти, тј. *свим* средствима и по сваку цену. Нема сумње да су борба за власт и брига за очување власти увек били саставни део политике. Али, у размеђу епоха то добија најдрастичније

облике – томе је све подређено, тако да се данас партије могу окарактерисати као *партије власти*.

Властољубље снижава ниво политике и деформише саму политику, јер приморава политичаре да се удварају изборној клијентели и да буквално повлађују бирачима из средњих и нижих друштвених слојева, који су по природи практични и осредњи по политичкој култури.

Дегенерација политике у нашем времену огледа се и у недостатку инвенције, антиципације и креативности политичара. Уместо да су окренути изналажењу и креирању будућности, политичари су превасходно заузети освајањем бирача и очувањем политичких позиција. Политика и политичка активност деградирани су на ниво рутине. А рутина је аутоматизам – што значи крај инвенције, антиципације и креације.

Властољубље не само да ограничава домен инвенције политичара, него их наводи да, ради очувања задобијене власти, нарушавају традиционалне политичке норме и да прибегавају непримерним поступцима и недозвољеним мерама. У ствари, ради доласка на власт, или очувања задобијене власти, данас се користе сва средства – чак се прибегава куповини гласова и крађи изборних резултата.

Крах политике на размеђу епоха огледа се и на персоналном плану у смислу све већег опадања *квалиитета* и *угледа* политичких лидера и шефова држава. Средином нашег века на светској политичкој сцени као шефови држава и влада били су такви великани за које је тешко рећи ко је од њих био бољи и угледнији – Стаљин, Черчил, Рузвелт, Мао Це Тунг, Де Гол, Брант и др. Од тог времена на челу држава и влада долазе све мање способне и угледне личности да би се данас свеле на сасвим просечне личности. Раније неоспорне ауторитете, данас су заменили медиокритети. Не само да више нема великана, него челнике све више одређују случајне околности – кланови, новац, пропаганда, а не њихове стварне способности и лични квалитети.

Крах политике добио је свој адекватни, тј. жалосни израз и у понашању политичких актера – њихово понашање је бахато, надмено, препотентно и претенциозно. Крах политике огледа се такође и у језику политичара и начину њиховог изражавања. Политичким комуникацијама и политичким дебатама политичари су раније поклањали посебну пажњу. Они су настојали да не само отменим стилем, и лепим језиком, снагом живе речи и аргументима надвладају противнике и задиве слушаоце, него су прибегавали и духовитим досеткама и чак се служили успешним вицевицама. Политичке агитације и дебате у парламенту биле су не само места дебатског уживања, него и школа узорног зборовања.

Са крахом политике на размеђу векова присуствујемо не само осиромашењу и депоетизацији говора, него и *бруијализацији* језика и начина изражавања. Циљ политичара више није да свог политичког опо-

нента надвладају снагом духа, аргументима и лепотом израза, него да га "зезну", оцрне, обезвреде и унизе. Све се ради по кратком поступку – јер је циљ што ефикасније и хитније онемогућавање и елиминисање противника и наглог обезбеђивања успона на политичкој лествици. Отуда не само депоетизација језика и изражавања, него и њихова брутализација. Зато су политичке агитације и парламентарне дебате најчешће не само депримирајуће и разочаравајуће, него често стидне и понижавајуће.

У објашњењу краха политике на размеђу епоха треба најпре размотрити битне узроке који су тај крах изазвали. Ми ћемо овдје најпре указати на *еписџемолошки*, *respesctive* *лоџички* узрок, јер је он са гледишта субјективног фактора свакако најбитнији.

Ради се о ограничености и неспособности *џолиџичког разума* и *осџајању џолиџичара на нивоу разума*. Пошто је то битна ствар, поклонићемо јој нешто више пажње.

Утврђивање разлике између *разума* (*Verstand*) и *ума* (*Vernunft*) извршила је немачка класична филозофија – прво Кант, а затим његови велики следбеници, да би код Хегела то разликовање добило своје најпотпуније одређење. По Хегелу, разум је нижи облик резонавања од ума. Он је *круџи*, *једносџран* и *џреџежно* непосредан. Битно је за разум и да је превасходно *аналиџички*. Он своди разлике на њихову заједничку основу, уместо да их из те основе и развија, указујући на њихове специфичности. Разум је и битно *анџџџџџички* – супротставља ставове, уместо да их *џосредује*.

Ум је виши облик резонавања од разума. Он је – како је Хегел истакао – *лукав* и његова моћ је управо у његовом лукавству. "Колико је лукав, ум је толико и моћан. Лукавост се уопште састоји у посредној делатности која, остављајући да предмети утичу један на други сходно својој властитој природи и да делују један на други своју сврху ипак остварује, а да се сама непосредно не меша у тај процес."¹ Као што се види, лукавство ума никако не треба схватити у обичном или свакодневном смислу – као превару и обману, или као вешто "прелажење" другога, него у *еминенџно* филозофском смислу – као *довџџљивосџи*, *умешно* посредовање и као *закулисно* остваривање циља.

Битне особине ума су да је *џибак*, *џосредујући*, *џенџџичан* и *џоџџализирајући*. Он се не само уздиже до тоталитета, него утврђује и *лоџос* самог тоталитета, тј. *биџни* елемент којим се посредују остали и који обезбеђује јединство целина. У том смислу, ум је *синоним* дијалектике, тј. *наџвишеџ* облика мишљења и резонавања.

Да би била на нивоу свог задатка, политика мора да користи резултате теоретске мисли и посебно филозофије. Посебан значај фи-

¹ Hegel, Enzyklopadia, Erster Teil. Die Logik, Berlin, 1840, стр. 382.

лозофије односи се на *метод* мишљења и *начин* резоновања. Ми ћемо врло кратко указати на филозофске импликације у политици и на значај филозофије за политику.

Да би били на *нивоу* ума и да би резоновали у *духу* ума, политички лидери и челници држава морају да воде рачуна о следећим *битним* факторима политике: 1. о општем историјском тренду, да не би пошли у раскорак са кретањем историје; 2. о међународном фактору – његовој моћи, његовој стратегији и његовим непосредним циљевима; 3. о контексту у коме се његова земља налази и његовим особеностима; 4. о циљевима, снази и стратегији потенцијалних или стварних непријатеља; 5. о савезницима, јер је врло битно да се обезбеде добри и поуздани савезници; 6. о времену, јер је време у политици *изузетно* важна категорија. Политичар обавезно мора да утврди и да зна *за кога време ради* – за њега или за његове опоненте и антагонисте. Уз то, он мора да *правовремено* реагује на збивања јер, како је то већ раније духовито примећено, оне који касне, њих туку.

У вези категорије времена треба истаћи да се у политици не сме не само каснити, него ни истрчавати – јер је то друга недопустива једностраност. Уосталом, наш је народ добро рекао – певца који рано пропева, стављају под нож.

На крају указивања значаја категорије времена за политику рећи ћемо да се политичка мудрост састоји у *правовремености*. То значи не смеју се одлуке доносити под пресијом времена, јер су оне, као *изнуђене*, бремените многим опасностима и најчешће доводе до неуспеха.

За успешну политику неопходно се држати и одређених правила, које дијалектичка филозофија имплицира.

За успешну политику неопходно је ограничавање пасија и њихово подређивање мишљењу и уму, јер тамо где пасије одређују и усмеравају политику, ствар је унапред изгубљена.

За политику, *изузетан* значај има категорија *мере и одмерености*. Деловати по мери и одмерено, значи и у политици деловати *умно* и *успешно*.

Политика мора да предвиђа и да не дозволи изненађења. Она мора да настоји да предухитри оно што ће, по свој прилици бити, и да настоји да му да свој фасон. Она не сме да се залеће и кочопери кад је успешна и моћна ни да изазива судбину кад је слаба.

За успешну политику неопходно је *држаћи иницијативу* и не давати опоненту или противнику да је предузме. Губљење иницијативе најчешће доводи до губљења битке и краха политике.

Поред држања иницијативе, у политици је изванредно важно *контролисати шокове* збивања. Најгоре што се политици и политичарима може десити је да допусте да процеси измакну контроли, јер се тада њихов смер и ритам *сионистано* одређују. Тада они не само да компликују ситуацију, него стварају нове и теже проблеме, који прете да до-

веду до општег хаоса. У ствари, кад процеси измакну контроли, тада су сви тешки губитници.

Политика мора да буде *динамична*, али и *гиљка* – спремна да се саображава околностима и да иде на компромисе. Умеће компромиса је пробни камен добре политике. С тим у вези, треба нагласити да компромисе треба правити не само кад другог излаза нема, него и кад они омогућавају бољи излаз за дату страну. У крајњем случају, компромис мора обезбедити *реципроцитет* у уступцима или у добити. Компромис без реципроцитета је прихватање пораза.

Ово што смо рекли представља најбитније импликације филозофије у домену политике.

Поред поменутих обавеза на објективном плану, политичари имају неодложне обавезе и на субјективном плану. У овом погледу, поред сталне бригае о теоријском уздизању, политичари морају да строго воде рачуна и о избору својих *сарадника*, јер су сарадници *проширени* субјективни фактор, чија је улога често одлучнија од објективних околности. Избор сарадника мора бити по *квалијетету*, тј. не само по идеолошкој оданости, него и по *образовању*, *способности* и *радљивости*. На жалост, избор сарадника најчешће се врши по оданости, послушности и сервилности. Тај турски критериј данас је постао оптеважеће правило.

Све наведено је неопходни и непобитни услов успешне политике.

Уместо да теже да се уздижу на ниво *ума* и да резонују и делују по *логосу* ума, политика и политички актери на размеђу епоха остали су највећим делом у уским оквирима разума. Политика и политички актери данас највећим делом игноришу битне политичке категорије на које смо указали. Зато је политика оптерећена емоцијама, крута, једнострана, такорећи праволинијска, и уз то битно антитетичка. Зато она није могла ни бити на нивоу задатака савремене историје. У том смислу, крах политике представља пре свега, израз слабости и *ограничености* политичког разума. То је, у ствари, *крах холистичког разума*.

Крах политике настао је и из низа *објективних* узрока. У првом реду из притиска историјског наслеђа на политику. Ради се о притиску историјске традиције, митова прошлости, националног романтизма, пијемонства, и др. Тај багаж прошлости може да доведе до тога да се на садашњост и њене проблеме гледа из угла прошлости, или чак да се прошлост проширује на садашњост. Тада је крах политике неминован.

Крах политике настао је и као резултат *убрзавања* историје и *усложњавања* друштвеног процеса, изазваних хладним ратом, трком у наоружању и немилосрдном борбом двају друштвено-политичких система. Ти процеси учинили су да је наша епоха постала најсложенија и најзамршенија историјска епоха.

После хладног рата, краха европског социјализма, и распада Совјетског Савеза, који су довели до измене односа снага на међународном нивоу у корист Запада, који је пошао путем стварања новог светског поретка, услови бављења политиком су не само много отежани, него су постали изувише ризични. Догађаји у домену политике су се не само убрзали и усложнили, него су постали *вишезначни*, па чак и *неухваћљиви*. Због тога је бављење политиком постало не само компликованије, него и много ризичније.

Убрзавање историје и усложњавање друштвених процеса захтевали су и *одговарајуће* промене у *квалицијету* и *домети* политике, тј. *високи квалитет* политичких актера и *довидљиву* политичку делатност. Они су захтевали и праве *историјске* личности. Међутим, уместо њих, у празни простор убациле су се и на политичку сцену иступиле су *недорасле* и *случајне* личности. Оптерећени историјском традицијом, митовима, идеологијом, национализмом, пијемонством и др., а уз то и недовољно образовани за свој нови позив, политички и државни актери су били и фактички су остали, далеко испод датог историјског нивоа. Као недорасли, они су, или тапкали у месту или, импровизовано деловали, или пак, ишли историјском странпутицом, што је у сва три случаја, снижавало ниво политике и, на крају, доводило до њеног краха.

Политика је доживела крах и због *пошитоног* игнорисања морала.

Политика и морал су две различите области и оне се не могу ни идентификовати, нити супротстављати. Али они се морају допуњавати. Политика је превасходно ствар праксе, ствар примене. Зато се она мора наслањати на етику и филозофију уопште. Значај етике за политику састоји се у томе што је она вредносна, што утврђује вредносне критеријуме и одређује смер – шта и у ком правцу се треба оријентисати. То значи да је морална компонента политици неопходна, јер она обезбеђује *хумани* карактер политике. Поред тога, она политици обезбеђује и *ширу* социјалну базу.

У разним историјским периодима, однос морала и политике зависио је од конкретних друштвених услова под којима је политика деловала. Уколико су ти услови били сложенији, противречнији и тежи, утолико је политика била прагматичнија и мање је водила рачуна о моралу и моралним назорима. Међутим, она ипак све до наших дана није представљала потпуно испражњење морала.

Особеност размеђа епоха са становишта односа политике и морала састоји се у томе што је политика *пошитоно* очишћена од морала, или пак што је морал *сасвим* протеран из политике и политичког живота. У политици данас влада правило – циљ оправдава средство. У њој је *све* дозвољено. У ствари, политика је постала ствар личног престижа, згртања и богаћења. Она не само да све више личи на трговину, него се и служи њеним методама.

Протеривање морала из политике довело је до тога да је политика изгубила достојанство. Раније, политичари су настојали не само да чувају своје достојанство, него су и у јавности важили као угледне и поштовања достојне личности. Они су водили рачуна о свом достојанству и из практичних разлога – губљење угледа водило је губљењу клијентеле и поразу на изборима. Пад идеала, рушење вредносног система и протеривање морала из политике нису само снизили хуманистички ниво политике, него су и саме политичаре претворили у морално лабилне и неодговорне људе.

Дегенерација политике у нашем времену огледа се и у недостатку инвенције, антиципације и креативности. Уместо да су окренути изналажењу и креирању будућности, политичари су превасходно заузети освајањем бирача и очувањем политичких позиција. Политика и политичка активност претворени су у *рутину*. А рутина је аутоматизам, што значи крај инвенције, антиципације и креације.

Дегенерација политике у нашем времену састоји се и у томе што је она не само саткана од демагогије, него и јер се у њој бестидно лаже. Демагогија је до те мере легализована да се она више и не узима за зло. То се чак сматра за ствар струке.

Још веће дегенерисање политике огледа се у практиковању *митта* и *корупције*. У ствари, мито и корупција су данас узели таквог маха да су постали свеопшта појава светске политике. Они обухватају политички простор од Вашингтона до Јапана и од севера до југа планете. Због мита и корупције су не само многи министри у свету били принуђени да подносе оставке, него су падале и владе у многим земљама света.

Корумпирање политичких актера огледа се и у куповању партија од стране индустријских, финансијских и других корпорација. Формално, те корпорације иступају као донатори, а фактички тиме партије корумпирају и утичу на њихове оријентације, ставове и одлуке.

Дегенерацију политике потврђује и чињеница да је она данас постала област сваковрсних скандала – од финансијских, правних и моралних, до персоналних и кадровских, па чак и сексуалних.

Најгоре од свега је што је мафијаштво не само продрло у политику, него је дошло и до *фактичке* спреге политике и мафијаштва. Логична последица тога је *мафијизација* политике. Та мафијизација политике настаје не само ради брзог и великог личног богаћења челних људи у политици, него служи и као средство финансирања *државног* буџета, разних социјалних давања и сл.

Крах политике на размеђу епоха настао је и као резултат доминације идеологија над политиком. Током скоро целог нашег века политика је *нейосредно* била зависна од идеологија. Још више, она је била обична *слушкиња* идеологија. Она је не само имитирала идеологије, него је настојала и да се са њима практично идентификује. Пошто су

идеологије биле у мањој или већој мери деформисане, а политика недовољно самостална, оне су узајамно доприносиле њиховом неуспеху. Крајем нашега века, узајамне слабости и идеологија и политике су се не само преносиле једна на другу и допуњавале, него су довеле и до краха и једне и друге. Овде првенствено мислимо на крах политике перестројке, реалног социјализма и распада Совјетског Савеза, као и свега што је иза тога настало.

Крах политике у наше време настао је из њеног *йоййуноџ* отуђења од науке. Политика је редовно прецењивала своје могућности и то ју је довело до тога да науку не цени и да се сасвим отуђи од науке. Уместо узајамног односа и сарадње политике и науке, који би обема користио, наука је била потиснута на маргине. У најбољем случају њена улога је била спорадична и уско консултативна. Лишена помоћи науке, политика је морала не само скретати странпутицама, него и западати у неразрешиве тешкоће и на крају доживљавати потпуне неуспехе.

Дегенерацији политике и њеном практичном банкротству *најнејосредније* и *највише* су допринели национализам и шовинизам. Треба рећи да је национализам не само много допринео слому реалног социјализма, него и да је, у новим историјским условима, нашао врло погодно тле за свој размах и свој успех. У ствари, национализам се представио и још увек се представља као једина алтернатива реалном комунизму, и плодове своје успешне борбе са тим комунизмом врло је успешно искористио, а и сада их врло успешно користи.

Дегенерацији политике помогло је и то што је убрзо после слома реалног социјализма, национализам не само продро у политику, него је дошло и до *сйреге* национализма и нових левих партија – социјалистичких, социјал–демократских и др. Та спрега извршена је на штету социјализма. У ствари, социјализам је најчешће смоквин лист који прикрива набујали национализам.

Поражавајући утицај национализма на политику састоји се у томе што је он битно анахрон, тј. окреће политику прошлости. Национализам је такође битно емоционалан, а то доводи до тога да пасије надвладају разум и да се доносе погрешни закључци и одлуке. Поражавајући утицај национализма на политику састоји се и у томе што је он груб, једносмеран, антитетички и искључив, а то онемогућава компромисе и води политику у екстреме. Најзад, погубни утицај национализма на политику састоји се у томе што он политику сасвим дехуманизује. Он води не само до преувеличавања свог народа, него и до презирања и потчињавања других народа. Он води у етничка чишћења, па чак и у етничке оружане сукобе. Ужасавајуће последице преминације национализма у политици најпотпуније, а на жалост и најтрагичније, испољиле су се приликом етничког рата у авнојевској Југославији и после њеног распадања.

Криза политике, па чак и њен крах, може настати и фактички настаје и из *неадекватног* односа политичких и државних актера према међународном фактору, тачније према новом светском поретку. Тај неадекватни однос значи или *попуно* игнорисање тог фактора, или *сервилно* одношење према њему. Као што ћемо даље видети, то је нарочито дошло до изражаја на примеру ове наше Југославије.

Крах политике на размеђу епоха огледа се највише у краху њених великих друштвених и државних пројеката. Ради се, пре свега, о краху *реалног социјализма*. Тај крах није био историјски неминован. Иако се реални социјализам није развијао у складу са развитком историје, нарочито у погледу демократије, људских права и индивидуалних слобода, постојале су и друге алтернативе да се он не само реформише него и *модернизује*, и тиме спасе од пропасти. А оне нису нађене не само због слабости теоријске платформе перестројке, него много више због неспособности њених челника и погрешне текуће политике коју су они водили. Реални социјализам пропао је и зато што је његов антагонист – западни капитализам, био обједињен, просперитетан и демократски и што су његови главни актери елаборисали *адекватну* платформу поражавања социјализма. Али, први, и главни узрок пропасти реалног социјализма биле су ипак његове унутрашње слабости и неспособности руководеће гарнитуре да их благовремено отклоне, а не антисоцијалистичка дјелатност капиталистичког антагонисте. Тамо где су руководеће гарнитуре пронашле алтернативу – као на пример у Кини, социјализам не само да није пропао, него се и врло успешно развија.

Кад један тако велики пројекат сасвим пропадне, превасходно због својих слабости и неспособности његових челника, као што је то био случај са реалним социјализмом, онда се неоспорно може говорити о краху политике.

Кризи и краху политике непосредно и посредно много је допринео и утицај пропасти реалног социјализма на политику и политички живот земаља. Непосредна последица тога краха, као што ћемо то даље и видети, била је даља девалвација политике и срзавање политичке активности.

Плурализација политичког живота, која је дошла после краха реалног социјализма, омогућила је ницање политичких партија као печурки после кише. Уз то, лаки формални услови регистрације тих партија учинили су да свако из личних то јест лидерских амбиција и задовољења тих амбиција ствара мини–странке. Последица тога је срзавање *квалитетна политичког живота* и *делатности* партија.

Амбициозни политичари, без правог одмеравања ситуације и објективног самовредновања, сматрају да су довољно способни да буду политички лидери – да стварају партије, да их омасовљују и успе-

шно воде, па чак и да државом руководе. Тако је плурализација политичког живота довела до његове *девалвације*.

Обе околности на које смо указали не само да снижавају квалитет политике и ниво политичког живота земље, него политичку делатност драстично компромитују.

Најтежа компромитација и највећи крах савремене политике састоји се у томе што се данас најмање способне личности налазе на челу највећих и најутицајнијих земаља света и што управо оне одлучују о судбини света. Иако савремени свет спонтано клизи ка самодеструкцији, највећу опасност за катастрофу човечанства представљају неспособни челници најмоћнијих земаља, јер се поменуте спонтане тенденције могу успоравати или отклањати, а погрешне одлуке поменутих челника не могу се предупредити или избећи. Управо зато су они и највећа опасност за потенцијалну катастрофу човечанства.

Кризи и краху политике још више је допринео ригидни антикомунизам, настао после пропасти реалног социјализма. Овај крах политике изазван ригидним антикомунизмом најнеповољније и највише се осетио управо у Русији, што је сасвим и разумљиво, јер је она, као матица реалног комунизма, официјелно постала и матица антикомунизма. Зато ћемо се на њега и ограничити.

Ради обрачуна са комунистима и добијања иностране подршке у борби против комунизма, као и економске помоћи неопходне ради изласка из невоља, председник Русије Борис Јељцин се у почетку *пои-пои* наслонио на Запад. Национални и државни интереси Русије били су сасвим запостављени. То потврђује чињеница да Русија за дуго времена није имала елабориране нити спољнополитичку, нити војно-одбрамбену доктрину. За време посете Варшави председник Јељцин је чак изјавио да нема ништа против да Пољска уђе у НАТО-пакт. Борба против руских комуниста била је важнија од националних интереса. Она је, чак, схваћена као најбитнији национални интерес. Обрачун са комунистичком опозицијом навео је председника Јељцина и да изврши канонаду на Бели дом.

Ригидни антикомунизам навео је председника Јељцина и да допусти пренагљену и неосмишљену транзицију. Та транзиција претворила се не само у безобзирну пљачку друштвеног богатства и подстакла нагло стварање нове финансијске олигархије, него је довела и до бекства милијарду долара из Русије на Запад. По једним проценама, минимална сума досеже 100 милијарди долара, а максимална се чак пење на 600 милијарди. Но, и пола од 600 је исувише велика сума. Невоља није само у томе што та сума лежи у западним банкама од којих званична Русија данас моли за кредите, него и у томе што су челни људи Русије принуђени да поседницима избеглог капитала признају власништво под условом да га инвестирају у Русију, што представља јалову наду.

Са пљачкашком приватизацијом, настала је и драстична социјална диференцијација – ишчезла је средња класа, а друштво се *пошћуно* антагонизирало на новонастале баснословне богаташе и осиромашене милионске масе грађана.

Јељцинов ригидни антикомунизам и његова изричита прозападна оријентација довели су до *пошћуно* зависности руске економије од Запада. Та потпуна зависност огледа се не само у томе што се искључиво рачуна на помоћ Међународног монетарног фонда и Светске банке за обнову и развој а запоставља активирање унутрашњих снага и резерви, него и у томе што се фаворизује увоз из западних земаља а дефаворизује властита производња, чиме се руска економија руинира. Поред тога, узимају се кредити и склапају трговачки аранжмани који Русију претварају у обично тржиште за пласман западних производа.

Политиком ригидног антикомунизма Русија није могла изаћи из кризе, јер таква политика отвара више проблема него и их је било у комунизму. Још и више, ригидни антикомунизам претвара политику у праву лакрдију. Та лакрдија се одиграла за свега четири месеца. Председник Јељцин је најпре крајем марта прошле године сменио свог сталног фаворита – председника Владе Виктора Черномирдина и као спасоносног премијера *најросџо намејнуо* непровереног Сергеја Киријенка, што је изазвало отпор Думе и политичке потресе у земљи. А пошто је млади фаворит убрзо подлегао околностима – дозволио да финансијска криза изазове економски бродолом, председник Јељцин је 23. августа пошле године поново вратио у игру Виктора Черномирдина, кога је сада не само окарактерисао као актера *иешке кашеџорије*, него и предвидео за свог наследника на месту председника државе. А затим је убрзо и њега отписао. У овом случају ради се не само о краху политике – њеном претварању у обичну лакрдију, него и о *ираџичном понижењу* земље и народа. Ово је заиста *нулџа* тачка модерне руске политичке историје.

Много теже од ове политичке лакрдије и понижења народа је што се економски и друштвени процеси полако отржу контроли и што то може да одведе руско друштво у провалију.

Наду да све ипак није изгубљено, потхрањује чињеница да је – уместо крутог националисте, или ригидног антикомунисте, за премијера Русије 11. августа 1998. године изабран образовани, умни и угледни патриота Јевгениј Примаков, и ако се такав курс и кадровска политика и даље наставе.

У оквиру краха *глобалне* политике на размеђу епоха може се говорити и о *пошћеницијалном* краху политике европских лидера, или чак целокупне европске политике. Тај потенцијални крах најпре се огледа у томе што су се европски актери *брзо* и *лако* одрекли националних вредности и државне самосталности. Они су напречац прихватили супремацију па чак и турско САД над Европом. Уверени да та су-

премација трајно обезбеђује хармонију европских земаља, европски лидери су изгубили из вида да Сједињене Америчке Државе, у ствари, раде на дисциплиновању и подређивању Европе. А главно оруђе тог подређивања је НАТО–пакт. НАТО–пакт служи Сједињеним Америчким Државама да легално и "добронамерно" постану доминантна снага и у самој Европи. Затим Сједињене Америчке Државе привилегују сарадњу са Немачком, јер посредством те земље најбоље везују Европу за себе. А Немци при томе губе из вида да заправо Сједињене Америчке Државе желе да остану у Европи и ради *контролисања Немачке* – да Европа не би постала Немачка.

Пошто не увиђају наведену суптилну игру Сједињених Америчких Држава, европски актери ризикују да њихова политика на крају доживи потпуни неуспех.

Подстакнути крахом реалног социјализма и распадом Совјетског Савеза, као и ишчезавањем социјализма у источноевропским земљама, грађански идеолози и филозофи историје су поменути крах окарактерисали не само као тријумф либерализма, западног система вредности и начина свакодневног живота, него и као *крај историје*. Фукујама је том западном тријумфализму посветио и обимне радове, које је насловио "Крај историје".

О победи Запада и његовог либерализма над реалним социјализмом се непосредно може говорити, јер је он на свом терену чак и супстанцијално поражен. Али, тај западни тријумф је *само* једна страна медаље. Друга страна медаље су западни *фундаментални* промашаји са гледишта *ширих* историјских размера и предстојећих токова *свјетске* историје.

Битни промашај победника над реалним социјализмом састоји се најпре у томе што су они, уместо приоритетних решавања *глобалних* проблема човечанства – еколошког проблема, проблема глади и сиромаштва, укидања јаза између развијених и неразвијених, борбе против нових светских зала као што су сида, наркоманија и тероризам, пошли путем задовољавања својих себичних интереса. Уместо решавања ургентних *свјетских* проблема, они су пошли путем *империјалне доминације* и стварања *новог свјетског поретка*.

Империјална доминација победника над реалним социјализмом није реална, пре свега због унутрашњих слабости западних земаља, а посебно Сједињених Америчких Држава. Та земља, на пример, има енормни годишњи дефицит од око 300 милијарди долара. Поред тога, она такође има енормни дебаланс у извозу и увозу. Њен унутрашњи дуг износи 4.000 милијарди долара. Најзад, у тој земљи постоји огромна црначка популација, која се врло вештом полицијском контролом и фаворизовањем употребе дроге одржава у реду и миру, али која ће засигурно једнога дана доћи до самосвести и потресно поставити на дневни ред своје питање.

За остваривање империјалних амбиција западни актери имају само војну моћ, а она сама по себи није довољна. За тако нешто превасходно је потребан међународно–правни, морални и хумани дигнитет и легитимитет, а они га немају и не могу га обезбедити, јер силу стављају изнад права и правде.

Најслабија тачка Сједињених Америчких Држава са овог становишта је ограниченост њихове цивилизације као еминентно *технолошке* цивилизације и *пошрошачки* карактер њиховог начина живота. Ако су друге цивилизације савременог света мање инвентивне и динамичке у домену материјалне производње, неке од њих су далеко изнад цивилизације Сједињених Америчких Држава у погледу духовности и уважавања људског достојанства. Поред тога, везаност великих народа за своју цивилизацију представљаће несавладиву препреку Сједињеним Америчким Државама да свету наметну своју цивилизацију и да свет цивилизацијски унитаризују и униформизују.

Империјална доминација Сједињених Америчких Држава и новог светског поретка није реална и због отпора на које ће реализација њихових планова наилазити. Може се с разлогом претпоставити да ће једнострана, хегемона, крута и неразборита светска политика Сједињених Држава, која онемогућава самоделатност и потребну самосталност главних европских земаља, навести те земље да се од њихове политике не само дистанцирају, него и све више осамостаљују. Поред тога, када су велике светске државе као што су Русија, Индија и нарочито Кина, против империјалних амбиција Сједињених Америчких Држава, онда је више него *очигледно да ће империјалне амбиције немају историјске перспективе*. А тим главним опонентима светске империјалне доминације се већ придружују друге земље – Југославија, Либија и Ирак, а потом и неке друге. Најзад, ту је енормни муслимански фактор – скоро милијарда људи, економски изузетно моћан јер поседује највеће светске резерве нафте, и уз то прилично фанатизован, који се не само неће хтети интегрисати у нови светски поредак, него ће му бити одлучни антагонисти и задавати му велике и сталне невоље. Најновије експлозије у Најробију и Дар Ес Саламу то врло драстично најављују. Због свега тога ће глобална политика западних актера, као битно експанзионистичка и империјална политика, у историјској перспективи доживети неуспех.

Крах глобалне политике западних актера огледа се и у *двосирумким стандардима* које они припремају – према симпатизерима и послушницима благонаклоност чак и када су у питању тешки пропусти, – толерисање турског геноцида над Курдима, а према опонентима драстично прелазе преко чињеница, не уважавају њихове аргументе, сатанизују их, врше економске блокаде, прете санкцијама, па чак и оружаним обрачунима. У овом погледу карактеристичан је њихов однос према Републици Србији и СР Југославији. То није само нарушавање

принципа међународног права, него и принципа истине, морала и правде. Таква политика је не само потенцијално, него и историјски гледано банкротска.

Промашаји глобалне западне политике, па чак и њено банкротство, види се и по статусу и начину деловања Уједињених нација. Оне су не само под контролом Сједињених Америчких Држава, него су и њихов послушни орган. Својевремено је госпођа Мадлен Олбрајт, тадашњи амерички амбасадор у Уједињеним нацијама, чак изјавила да музику одређује онај ко је плаћа. Потпуна зависност Уједињених нација од Сједињених Америчких Држава дошла је до изражаја не само приликом неизбора ранијег генералног секретара Бутроса Бутроса Галија, него и при избору новог генералног секретара Кофија Анана, јер је све то урађено на ултимативан захтев САД. Као Уједињене нације, и Међународни монетарни фонд и Светска банка за обнову и развој такође су у потпуној зависности од политике и интереса Сједињених Америчких Држава.

Крах глобалне западне политике достигао је највећи размер у намери западних актера да на Косову војно интервенишу *мимо* Уједињених нација и без одлуке Савета безбедности ОУН. Тако се политика претвара у бруталну хајдучију. За њу не важе ни међународно право, ни морал, ни правда, јер је *огољена* сила. Као таква, она је банкрот у правом смислу речи.

Пораз глобалне западне политике огледа се и у ширењу НАТО–пакта на Исток. То ширење се објашњава страхом од евентуалне руске опасности по суседне земље и потребом јачања демократије у источноевропским земљама.

Оба поменута аргумента су неодржива. Руска опасност се пренаглашава, а демократија која се намеће или штити оружјем је слаба, тачније то је псеудо–демократија. Стварни мотив и смисао ширења НАТО–пакта на Исток је блокирање и имобилизирање Русије као најглавније и најмоћније словенске земље и обезбеђивање америчких интереса у том региону.

Ширећи НАТО–пакт на Исток, западни челници губе из вида да ће се то врло лоше одразити на унутрашње процесе у Русији – отежаваће демократизацију земље, подстицаће национализам и јачати реваншизам.

Ширећи НАТО–пакт на Исток, западни актери су заборавили да је најопаснија она Русија која је непосредно угрожена и директно понижена, а то је управо Русија којој је НАТО–пакт допро до самих граница.

Западни актери заборављају да ширење НАТО–пакта на Исток значи обнављање хладног рата, чије последице могу бити много теже од евентуалне руске опасности. Зато је ширење НАТО–пакта на Ис-

ток контрапродуктивно, а политика која то спроводи је банкротска политика.

Крупни промашаји актера новог светског поретка на које смо указали, осуђују њихову политику да пре или касније доживи пораз. Тај пораз је утолико реалнији што човечанству много више одговара *илуралисџичка*, тј. *мулџишеџичка*, *мулџикулџурна* и *мулџиконфесионална* заједница, него униформна светска заједница, коју Сједињене Државе желе да по свом облику свету наметну.

Крах политике на светском нивоу огледа се и у савременој *хаџиизацији светиа* у свим видовима и на свим континентима, који прети да, на крају, доведе до праве катастрофе човечанства.

Крах политике на светском нивоу огледа се и у томе што она данас доноси много више штете него користи како на националном, државном и међународном плану, тако и на плану друштвено–историјског кретања целокупног човечанства. Управо зато је данас неопходна *свесџрана* и *радикална* критика политике. Овде ћемо направити једну аналогију која нам се чини сасвим умесна и оправдана. Попут рационалиста и просветитеља, који су својевремено подвргли оштрој критици религију и теологију и тиме најавили ново доба, попут Канта, који је извршио радикалну критику чистог ума и Маркса који је касније извршио радикалну критику политичке економије, и грађанске идеологије, данас критика политике треба да постане *џрва џачка* савремене интелектуалне активности. Треба се не само одлучно супротставити *имџеријализму* политике, него и над самом њом извршити час анатомије. Критика политике треба да покаже не само да је политика одживела свој век, јер је како одређено друштво, тако и цело човечанство постало њена жртва, него и да инаугурише и теоријски утемељи *нову, вишу* и нашем времену *адекватнију* форму регулисања друштвених односа и усмеравања историјског кретања човечанства.

Ми смо склони да верујемо како је *џолиџика*, као вид друштвене делатности и усмеравања друштвеног кретања, у наше време не само завршила свој век, него и да треба да је замени *наука*, која би објективније оцењивала услове друштвеног живота и боље одређивала стратегију друштвеног развика, и *сџручне*, то јест *неџолиџичке* владе, које би, ослобођене политичких пасија и страначких интереса, успешније руководиле организацијом друштвеног живота и боље усмеравале друштвено–историјско кретање. То би неупоредиво било боље од владавине *Борда* светских корпорација које теже да од политичара преузму власт и да постану не само врховна економска, него – посредством ње – и тотална светска власт. Али, на жалост, ова друга алтернатива за сада изгледа реалнија од прве.

Зато, са критиком политике са становишта науке, треба одлучно критиковати и настојање западних технократа и плутократа да постану главни субјекти регулисања друштвено–историјског кретања чо-

вечанства. Али, да се не би запало у *сцијентизам*, науци у помоћ треба да прискочи *кријичка* и *хуманиситичка* филозофија, не само зато што се филозофија бави *глобалним* проблемима, него и зато што је савременом свету управо филозофија *највише* потребна.

Ослободити савремени свет од доминације политике и економског империјализма транснационалних компанија значи створити прве неопходне претпоставке за његово властито рационализовање и хуманистичко еманциповање.

До сада смо крах политике, који се збио на размеђу епоха, разматрали на *глобалном* и *регулационом* плану. Но, крах политике треба размотрити и на нашем *југословенском* плану и то из двојаких разлога, јер је он за нас посебно важан, и јер је имао значајне међународне импликације.

У разматрању краха политике на југословенском тлу треба узети у обзир како општи друштвено–историјски контекст који карактерише ово раздобље, тако и регионалне, као и специфичне југословенске околности. Поред објективних околности, треба узети у обзир и *субјективни* фактор – државне и политичке актере који су догађаје непосредно усмеравали и историјско кретање обликовали. Кратко речено, треба обухватити *целину* друштвено–историјских збивања, њихову унутрашњу антитетику и већ дате или вероватне резултате.

Крах политике на глобалном и на југословенском плану има низ заједничких елемената. У ствари, све што смо рекли за крах политике на глобалном плану важи не само за југословенску политику, него је лоша и промашена политика на југословенском тлу драстично радикализована.

Особеност краха југословенске политике на размеђу епоха састоји се у томе што је он у овом случају био највећи и најтежи, то јест са најгорим и најтрагичнијим негативним последицама. Он је имао и најтеже негативне последице на међународном плану. Промашаји југословенске политике на унутрашњем и међународном плану много су већи него у било којој другој европској земљи.

О краху политике на југословенском тлу говорићемо сасвим отворено са назначавањем персоналног удела и одговорности главних актера. То ћемо учинити не ради конфронтације са њима, а још мање деградирања њихове личности, него ради *личног* доприноса решавању актуелних проблема и остављања *сведочанства* о нашем виђењу историјског кретања и трагике којом је оно било испуњено. У неку руку, ради се о формулисању нашег *вјерују* у садашњој етапи.

Најпре ћемо дати општи увид у српску и црногорску политику и политичку реалност.

Али пре тога желимо да укажемо на заједничка својства југословенских, српских и црногорских челника у домену логике и резоновања у политици. У овом погледу су сви они на нивоу *здраворазумске*

логике, умовања и закључивања. Они не успевају да се уздигну на ниво *ума*, тј. дијалектичког резоновања, посредовања и антиципирања догађаја. О томе сведоче како једноумља и антитетике у које западају, тако и једностраности, које не успевају да превладају.

Политички кругови и политички актери Србије сматрају да је њихова политика на нивоу – да је лишена слабости и промашаја који постоје у осталим источноевропским земљама и, посебно, у земљама бивше Југославије. Своју супериорност они најчешће и најжешће доказују поређењем са Црном Гором, коју узимају као Елдорадо свих могућих негативности и промашаја политике.

Самозадовољство српских политичких руководилаца је илузорно, јер је и Србија арена низа слабости које политику и политичаре не само доводе у питање, него, пак, и практично демантују.

У Србији, политика је оптерећена лошим бољшевичким наслеђем – ауторитарством, култом вође и крутим стилем владавине. Она је оптерећена и националним романтизмом и идеализацијом српског народа као посебног – "небеског" народа.

Иако се политика декларише као социјалистичка, она је више национална и националистичка, него социјалистичка, у правом смислу речи. Однос национализма и социјализма је не само постављен на штету социјализма, него сам социјализам представља смоквин лист који прикрива национализам. Да је то, у крајњој линији, тачно показује чињеница да нема *истинске* социјалне политике јер се о великом, односно највећем, делу народа који живи у беди, не води довољно рачуна.

Недостатак адекватних мера економске политике и сталног дејства претераног администрирања потврђује се у све већем раслојавању друштва, ишчезавању средње класе као основе успешног економског просперитета, и пауперизацији најширих слојева друштва.

Дефекти и промашаји политике у Србији састоје се најпре у томе што је политика много више у служби личне промоције актера, материјалних и других погодности, него у интересу народа и његове државе. Политика је постала не само ствар угледа и престижа, него и извор наглог и великог богаћења. То богаћење је сразмерно функцији коју нека личност заузима, а остварује се путем давања дозвола за увоз и извоз стратешких сировина, за издавање важних докумената и др. То је довело до тога да је влада у Србији, у ствари постала *влада гизда*. Још веће зло су мито и корупција. Мито је не само свуда присутан, него је и строго рангиран износ за сваки посао, или услугу. Плаћање послова и услуга је, тако рећи, легализовано.

Највеће зло, како у друштву тако и у политици, је спрега политике са подземљем. Политичари и државни актери не само да ступају у послове са подземљем, него и непоштовање норми плаћају главом.

У Србији политика је увек била арена жестоке борбе, а данас је надишла све раније периоде. У борби за власт газе се не само морални обзири и све норме, него се и фалсификују изборни резултати.

Поред тога, у политици не само да влада демагогија, него се брутално изврћу и очигледне чињенице. Цензура у штампи и мас-медијима уопште прећуткује или елиминише све оно што може да нашкоди угледу режима или изборном маркетингу.

Као спецификум српског естаблишмента треба истаћи спрегу врхова власти – министара у влади и технократа–менаџера. У ствари, велики број министара у влади Србије су истовремено и директори предузећа, који су своје функције замрзли, али не и приходе од добити тих предузећа. Поред тога, присутна је и друга кумулација функција – директори предузећа, а исто тако и политичари, па и министри, улазе у састав управних одбора других предузећа по принципу "ја теби, ти мени", што такође доноси огромне приходе.

Изражен је и непотизам у политичком животу Србије – фаворизовање чланова породице и родбине да заузму најатрактивнија и најлукративнија места у привредном и јавном животу земље. Синови и ћерке министара и политичара посебно су фаворизирани добијањем најзначајнијих увозно–извозних послова (око нафте, вештачких ђубрива, пшенице, лекова и других стратешких роба), што такође омогућава енормно богаћење.

Слабости српске политике огледају се и на плану приватизације и трансформације друштвене својине. Иако је Србија избегла у том погледу ујурбаност и познате слабости испољене у источноевропским земљама на плану приватизације, ипак се и ту уочавају слабости, које је политика била дужна избећи. Тако се, на пример, имовина многих предузећа намерно обезвређује и продаја затим врши одређеном кругу личности, и то по багателним ценама.

У политичком животу Србије сусреће се још један парадокс – да партија са најмањим бројем чланова има највећи утицај у политичком и државном животу и велики број министара у влади, што је у директној супротности са веома ограниченим бројем њеног чланства.

У политици Србија је увек имала најмање великана у односу на друге области јавног и друштвеног живота. Данас је она, на жалост, без иједног.

Политички крах црногорског руководства састоји се пре свега у напуштању *изворног* опредељења – *антиибирокрајске револуције* коју су црногорски актери тако страшно и успешно извели. Ту револуцију они су извели као *народни тѝрибуни* и *целѝераши* – дакле људи који су не само директни израз хтења свога народа, него и који ће директно бити у служби народа. Међутим, како су се у власти учвршћивали и како им је власт била све дража, они су на своје порекло, корене и обећања све више заборављали. А затим су власт користили не само за личну промоцију, него и за разне погодности, па чак и за лично богаћење. Тако су од *тѝрибуна* и *целѝераша*, постали *госѝода* и *богѝашиши*. То се огледало не само у елитизацији политике и стварању подоб-

ног окружења и кланова, него и у начину живота – госпоштина, па чак и у облачењу – кицошењу по најновијој италијанској моди.

Радикалну промену социјалног статуса партијског кадра и његовог одрођавања сасвим сам случајно констатовао. Током једног кратког боравка у Подгорици прошетао сам се граничним улицама зграде у којој се налази седиште Демократске партије социјалиста Црне Горе. Било је то време непосредно пре распада ове Партије на фракције. Около зграде и у суседним улицама било је толико потпуно нових луксузних аутомобила марке Волво и BMW да сам био запрепашћен. Када сам запитао неке пролазнике због чега је овде толико нових луксузних аутомобила, одговорили су ми да се у згради одржава седница партијских активиста. Ови бројни луксузни аутомобили, којим се служи чак и тај просечни партијски кадар, представља очигледан деманти везе актера са народом и социјалистичког карактера њихове Партије.

Крах политике црногорских руководећих кадрова огледа се такође и у острашћеној борби за власт. На том терену никада раније није постојала тако пасионирана и безобзирна борба за власт.

Крах политике црногорског руководства огледа се и у идолатрији Партије – она је изнад свега, изнад народа и државе. Тај крах се огледа и у томе што политика све разлаже и растаче – породичне односе, разбратљује, кида родбинске везе, завађа грађане и дели народ до усијања. Таква острашћеност, искључивост, анимозност и антагонизирање народа јединствена је појава не само на овим нашим просторима, него и далеко шире.

Крах политике на црногорском тлу огледа се и у игнорисању моралних обзира челних људи у борби за власт или за одржање власти. Она је највиши израз добила у кампањи за избор председника Републике Црне Горе, а још више приликом јавног сучељавања октобра и новембра месеца 1998. године на подгоричкој телевизији двају претендената на ту функцију – Момира Булатовића и Мила Ђукановића. И терминологија, и опонирање, и аргументација били су не само испод доброг грађанског укуса него и далеко испод нивоа претендената на тако високу изборну функцију. Традиционални црногорски обзири према опоненту и достојанственост у конфронтирању били су са обе стране не само игнорисани, него и бачени под ноге.

Крах политике на црногорском тлу огледа се не само у толерисању мита, корупције и богаћења без рада, него чак и у толерисању мафизације друштва. Истине ради, треба рећи да ова појава није искључиво црногорска – она се среће и у другим бившим источноевропским социјалистичким земљама. Она има и већ изграђене моделе – руски, италијански, албански и др.

На црногорском тлу мафијаштво уопште и мафизација политике су не само веома изражени, него и врло масовни по обухвату. Они су

ближи албанско–корзиканском, него руском моделу. На српском тлу оно је ближе руском моделу.

У Црној Гори мафијаштво не само да узима маха у друштву, него се снажно пробија и у сфери политике. Осовина друштва није рад него "мућке" и "сналажење". Мутним, законски недозвољеним делатностима и мафијашким пословима допуњава се чак и буџет Републике.

*

Бруталност тоталног краха југословенске политике на размеђу епоха потврђује најпре крах авнојевске Југославије, а затим грађански рат у Хрватској и Словенији, посебно драматични и трагични крвави рат у Босни и Херцеговини. То потврђују лавирања челника у решавању босанске трагедије и Дејтонски мировни споразум као финални исход те крваве драме. Као пример краха политике на југословенском тлу може се узети и трагични исход и егзодус масе српског живља из Книнске крајине и Источне Славоније.

Битне слабости, па чак и крах југословенске политике потврђује и ова наша садашња Југославија – њена унутрашња декомпозиција, сукоб Србије и Црне Горе, међународна изолација земље и др.

О трагичним промашајима, па вероватно и о краху југословенске политике говори и косовски проблем и друга драматична збивања на Косову и Метохији.

Тешке промашаје, који чак граниче са крахом, југословенски челници људи направили су и на међународном плану.

О свим овим промашајима детаљније ћемо говорити у наставку овога рада.

*

Нема никакве сумње да су се догађаји на глобалном плану – крах реалног социјализма, распад Совјетског Савеза и победа Запада у хладном рату најтеже одразили на југословенском простору, јер су не само подстакли и оснажили већ постојеће негативне тенденције у југословенском друштву – националну нетрпељивост, сецесионизам и друго, него и јер су отворили слободан простор за деловање западних актера ради остваривања својих планова у вези са Југославијом.

Иако објективне околности уопште, као и оне на југословенском простору наполе, нису биле наклоњене бављењу политиком на томе простору, промашаји и крах политике у нашем региону много више су настали због *субјективног* фактора, него због неповољних објективних околности. За промашаје и неуспехе политике, објективни услови су били *одређујући*, а слабости субјективног фактора *одлучујући*. Зато ћемо најпре говорити о субјективном фактору и његовим недостацима.

У Титовом периоду, руководећи кадрови су се много више бирали по ратним заслугама, дужини партијског стажа и по оданости и послушности, неголи по способностима, стручности и радиности. Међу револуционарним кадровима било је заиста врло угледних и способних актера, али је њихов утицај поступно све више опадао и бивао све мањи од утицаја подобника и верних послушника.

Кад су револуционари постали функционери, и још више, кад су места револуционара заузели функционери, ниво руководећих кадрова био је све нижи и нижи. А кад су се кадрови бирали по *националном кључу*, онда је ниво тих кадрова сасвим деградиран. Просечне личности су постале истакнути политички и државни руководиоци.

За партијске и државне актере у посттитовском периоду треба рећи да су не само од титоизма преузели лоше стране, него и да се нимало нису побринули да се теоријски и политички уздигну на ниво захтева новог, то јест сложеног и противуречног времена у коме су имали да делују.

Трагедија у посттитовском периоду није била само у томе што су на високе положаје долазиле сасвим просечне личности, него и у томе што су те личности себе мериле по високом месту на које су дошле, па су уобразиле и да су заиста велике личности и тако се практично понашале.

Уображавајући да су велике личности, руководећи кадрови нису сматрали за потребно да користе науку, нити да се у свом раду наслањају на научне резултате. Сматрајући себе истакнутим личностима, руководећи кадрови нису много водили рачуна ни о избору најближих својих сарадника – да они буду способни и значајни људи. Тако су врхови политичке и државне власти били недорасли пословима које обављају и сложеној ситуацији времена у коме делују. Будући недорасли и необразовани, они не само да нису могли водити добру и успешну политику, него су морали правити промашаје и крупне грешке.

Ове начелне негативне квалификације југословенских актера ми ћемо појединачно, то јест персонално конкретизовати.

Председник Слободан Милошевић не само да нема политиколошко образовање – он је економиста – финансијер и прагматичар, него нема ни ширих теоријских знања неопходних за високе функције које обавља. Он много више има амбицију да влада, него знања и способности које владавина у садашњим условима захтева. Поред тога, он нема ни интересовања за консултовање научних радника, нити за њихово мишљење о решавању битних и животних проблема, а уколико их и консултује то је спорадично и без практичних импликација.

Председник Милошевић је не само изразити једноумац – стално тера по своме – него и иде до краја. Он је окренут себи и искључив је. Сва његова политика има две битне одлике – апсолутно је лична и, уз то, искључива. Он је исувише одбојан и отпоран за утицаје сарадника,

и са стране, а исувише слаб за породичне утицаје. Он је мајстор заме-не тезе – склон да поразе прикаже као победе. Он не само да понавља грешку за грешком, него је неспособан да из претходних грешака извуче одговарајуће поуке.

Председник Милошевић нема смисла за ваљан избор сарадника – бира их по оданости и послушности, а не по способностима и радиности. Што је још горе, он се задовољава уским кругом личних изабраника и послушника.

У домену политике председник Милошевић резонује и практично се понаша као *йайтерналист* – као отац нације. Уз то, он је претежно окренут себи и власти – опседнут је влашћу, а о свему осталом углавном резонује са гледишта одржања власти и националног патернализма – очувања и уздизања своје нације. Отуда и лоши резултати и промашаји његове политике.

Ако за лошу, а великим делом и промашену политику, Слободан Милошевић као председник републике нема извињења, јер је она његово лично дело, његови обновљени избори на председничке функције Србије и Југославије донекле имају одређено оправдање, јер су сви остали претенденти на те функције, као и сви опозициони лидери, за три читава копча испод њега. Ми смо, чак, склони да тврдимо како га народ на те функције није бирао зато што је сматрао да је добар политичар и државник на нивоу, него зато што му је сасвим било јасно да је он неупоредиво изнад свих осталих претендената на те челне функције.

Председник Републике Црне Горе Мило Ђукановић нема не само потребно политиколошко образовање, него ни ширих теоријских знања из области друштвених наука и опште културе неопходних за високу функцију коју обавља. Његова ограниченост је и у томе што не влада страним језицима. Поред тога, он није нормално прошао редослед полова и функција да би стекао неопходно практично искуство за висока места која је заузимао и заузима. Он је у њих, тако рећи, улетео. Ако је теоријска страна његове културе осредња, амбиције код њега далеко превазилазе све остало. Поред амбиције, њему је својствено не само самозадовољство, него и оптерећеност властитим култом. Он не само да високо мисли о себи, него је и по понашању прави главодржица. Он своју политику и практична решења сматра као "оно право". Самозадовољство и оптерећеност култом прати мајсторство позе и кицошење по последњој моди, који – треба то рећи – импресионирају. Поред тога, он је склон елитизацији политике и политичких кадрова.

Слаба страна председника Ђукановића је и у томе да је тешки једноумац – строг и непопустљив у својим ставовима и одлукама. Његови сарадници и шире окружење су то и емпиријски тачно констатовали, па су га зато прозвали "Мило – бритва."

Слаба страна председника Ђукановића је и оптерећеност непотизмом и ајтарством – фаворизирањем породичног круга и ужег сродства. Поред тога, он више води рачуна о резултатима политике, него о њеним начелима. Моралној компоненти политике он не придаје дужну пажњу, о чему сведоче бројне негативне појаве како у црногорској економији, тако и у друштву у целини.

Ако по способности и општој култури није државник на нивоу функције коју обавља, он је сасвим на нивоу по томе да зна шта хоће и што је крајње упоран да то и оствари.

Недораслост Момира Булатовића као партијског, или државног лидера, огледа се најпре у томе што је он исувише мек за ово сурово и вучје време. То је и сам народ увидео када га је назвао "Момир – блитва". Његова неспособност види се и по томе што је дозволио да буде од стране потчињених сарадника одстрањен са челне позиције у Партији у Црној Гори, што захтева Југославију по сваку цену, што значи чак и по цену запостављања и деградирања Црне Горе, што је без инвенције и индивидуалног стила у делању, и на крају што је секундант председника Слободана Милошевића. По способностима Момир Булатовић је далеко испод оба напред наведена председника – и Милошевића и Ђукановића.

Ми смо овде указали на недораслост наших главних челника са гледишта функција које обављају. Слабост њиховог система вредности показаћемо на крају овога рада.

*

О краху авнојевске Југославије већ је много писано и у објашњавању тога краха оформила су се два основна гледишта – једно, које тај крах везује за *унујрашње* процесе разлагања државе, а друго које га везује за утицај међународног фактора. По првом, авнојевска Југославија се *распала*, по другом она је *разбијена*. Оба гледишта су једнострана и неприхватљива, јер су оба процеса текла напоредо и узајамно се условљавала и подстицала.

Крах авнојевске Југославије има своју *предисторију* и *историју*, које су узајамно повезане. Предисторија почиње захтевом да федерација федерира, наставља се федерализацијом СКЈ и размахом национализма, стварањем националних економија, успостављањем националности и национализма, који раде на томе да гро федералне власти пренесу у републичке центре. Историја краха савезне државе започиње уставном кризом, која је резултирала доношењем Устава 1974. године и настављена је борбом српског руководства за враћање Србији суверенитета на целој њеној територији, а затим сукобом српског са словеначким и хрватским руководством о карактеру федерације и односима у њој. Завршава се XIV конгресом СКЈ, који означава распад

Партије, а затим захтевом Словеније и Хрватске за раздруживање и дезинтеграцијом земље, која је убрзо затим и уследила.

Када се ради о краху авојевске Југославије право питање није ко је крив а ко није, јер некривих уопште нема, него ко је више, а ко највише крив.

Крах авнојевске Југославије треба везати за дегенеризацију њеног друштвено–политичког система у правцу *национализма и либерализма*. У ствари, *идеолошку* основу краха авнојевске Југославије представља *спрега* национализма и либерализма. Та спрега је највише допринела *декларисању* политичког система – опадању *класне*, радничко–сељачке основе власти, која је била *главна* кохезиона снага југословенске државне заједнице.

Национализам је довео до стварања нациократија, које су биле заинтересоване не само за националне економије, националне државе и национално–културне афирмације својих ентитета, него и за пресељење центра власти из федерације у републике. Национализам је продро и у партијске форме и органе – одређивање односно бирање руководства вршило се по националном кључу и националној припадности. Чак се и Тито декларисао као Хрват.

Либерализам је најпре оспоравао демократски централизам, а затим и централизам као такав – тражио је да федерација федерира, пледирао је за полицентризам и за такав плурализам републичких самоуправних интереса који води декомпозицији економског и политичког система. Као и увек либерализам је и код нас био дезинтегрирајући, а у спречи са национализмом био је још јачи и радикалнији у том смислу.

Либерализам је директно послужио и као образложење за оправдање сецесионизма. Тако је хрватско руководство у објашњењу издвајања Хрватске из састава СФРЈ истуило са аргументом да је југословенска федерација ауторитарна, да као таква не обезбеђује интеграцију у Европу и да они, ради те интеграције, хоће да се раздуже и осамостале.

Најбитнији догађај који је утемељио дезинтеграцију југословенске федерације био је доношење Устава 1974. године. Тим Уставом ослабљена је позиција федерације – федерацији остаје оно што јој републике уступе. Ослабљена је и позиција Србије. Ради равнотеже са осталим републикама она је ограничена са две аутономне покрајине – Косовом и Војводином, које су скоро имале статус државе у држави. Тим Уставом политика земље је престала да буде јединствена и постала је *заједничка*, јер се доносила консензусом. Уставом из 1974. године у федерацију су не само унети елементи конфедерализма, него је учињен и заокрет у правцу конфедерације земље. А конфедерација је значила не само слабљење унутрашње кохезије државе, него и олакшавање процеса осамостаљивања република.

После доношења Устава из 1974. године, српско руководство по-вело је борбу за уставне амандмане на Устав Србије, ради враћања Србији суверенитета на целој њеној територији. После пуне четири године у томе се и успело. Двадесет и осмог марта 1990. године Народна скупштина СР Србије донела је Одлуку о проглашењу амандмана од 9–49. на Устав Србије, чиме је практично проглашен нови Устав. Тиме се, како су српски руководиоци тада говорили, погнута Србија усправила, постала јединствена република и обезбедила равноправан статус у оквиру федерације.

После проглашења амандмана на Устав СР Србије, српско политичко и државно руководство ангажовало се и на јачању статуса федерације. Супротстављајући се нациократским и нациоцентристичким тенденцијама Словеније и Хрватске, оно је СФР Југославију бранило чврсто и одлучно, то јест по сваку цену, коју челни људи тих република нису били спремни да прихвате.

Враћање Србији суверенитета на целој њеној територији подигло је не само њен углед и њену моћ, него је, у извесној мери, и пореметило равнотежу Србије и осталих република у оквиру Федерације.

Јачање позиције Србије у федерацији и њено браћење Југославије по сваку цену, заплашило је словеначке и хрватске политичке и државне челнике да се ради не само о великој Србији, него и о хегемонији Србије у федерацији. Тај страх је не само појачао њихово сучељавање са српским и југословенским руководством око карактера федерације, него је и оснажио њихове тежње да пођу путем раздруживања.

Словеначко и хрватско руководство изјављивало је како је њихово раздруживање било пак изнуђено српским унитаризмом и експанзионизмом. Ми, пак, сматрамо да њихов сецесионизам није био сасвим изнуђен јачањем статуса и угледа Србије, него да је тиме *био само њојачан*. Зато ми и кажемо да је "оснажио њихове тежње", јер су они, на крају крајева, још од раније мислили на раздруживање и стварање властитих самосталних држава.

Остваривање раздруживања Словеније и Хрватске било је много олакшано околношћу да су Хрвати и Словенци били не само на највишим државним и партијским функцијама у Федерацији, него и да су на осамостаљивању деловали синхронизовано и ефикасно. Хрватско и словеначко руководство могло је остварити циљ разлагања југословенске државне заједнице јер је по способности и вештини било далеко изнад српских руководећих кадрова. Оно је било не само веома способно и јединствено, него је ефикасно и умешно деловало. Српско руководство је било разједињено, завађено, а деловало је закаснело, несинхронизовано и недовољно гипко. У ствари, око питања опстанка Југославије оно се држало круто и максималистички. Крутост се састоји у томе што се никако није ишло на тражење одговарајућих ком-

промиса, а максимализам у томе што је Југославија брањена по сваку цену.

Раздруживање и сецесију било је лакше остварити и зато јер су хрватски и словеначки челници у том правцу не само повезано и синхронизовано, него и врло упорно и веома умешно деловали. Кучанова умешност и перфидност остали су да се спомињу.

У остваривању својих сецесионистичких планова словеначким и хрватским лидерима посао је био олакшан и тиме што су имали угледне амбасадоре у низу европских центара – Бону, Лондону, Паризу – који су моћне савезнике придобили за своју ствар. То и није било тешко остварити јер је међународни фактор – пре свих Ватикан и Запад, више био наклоњен западним југословенским републикама, него ли Србији и опстанку СФР Југославије.

Иако је међународни фактор био наклоњенији Словенији и Хрватској, крах Југославије се не може само њему приписати. Мада је у крајњој линији желео нестанак Југославије, он га ипак није проузроковао. Али, он је кризу стално будно пратио, добро оценио ток ствари, на време се укључио, ствар поспешио и успешно окончао. Посредовање западних представника током кризе, посебно Карингтоново, било је, у ствари, подржавање сецесионизма и растурања СФР Југославије.

Треба истаћи да је спољни фактор деловао у наслону на унутрашњи – са унутрашњим фактором поспешио је разлагање југословенске државне заједнице. Унутрашњи фактор је био примарнији и јачи и он је био, ипак, одлучујући. Да Југославија није била изнутра напукла, међународни фактор не би је могао тако брзо, лако и успешно докрајчити. Док је унутрашњи фактор био одлучујући, међународни фактор је, глобално узевши, био садејствујући.

Авнојевска Југославија распала се и због баланса акције и контра-акције, који је довео до *парализе врховне власти*. Структура те власти и распоред кадрова на врховним функцијама били су такви да је парализа била неизбежна – Хрвати: Месић – председник Председништва СФРЈ, Анте Марковић – председник Савезне владе, Будимир Лончар – министар спољних послова, Антон Тус – командант Ратног ваздухопловства ЈНА и др. У оваквој војној и политичкој констелацији свака акција за очување Југославије, изузев ванредних војних мера, била би неостварива, јер би била парализована контра-акцијом словеначког и хрватског дела руководства.

У условима парализе политичке власти и парализе власти уопште, једини стварно делујући био је војни фактор. Иако је он подређен политичкој власти – одлукама Председништва СФРЈ као врховног команданта, он има право да, у случају спречавања пропасти савезне државе, самостално процењује, одлучује и практично делује.

Практичну илустрацију парализе власти представља седница Председништва СФРЈ одржана 12, 14. и 15. марта 1991. године. На помену-

тој седници начелник Генералштаба ЈНА Вељко Кадијевић тачно је оценио да се налазимо пред распадом земље и затражио да се заведу ванредне војне мере. Њега су подржали представници Србије, Црне Горе и Војводине. Против тог предлога војног врха иступили су Месић, Туђман, Дрновшек, Тупурковски и Богић Богићевић. Због њиховог одлучног отпора предлог Штаба врховне команде о завођењу ванредних мера није прихваћен. Одмах иза тога, Вељко Кадијевић је одбио одговорност војске за даља збивања – нагласио је да се Југословенске народна армија неће мешати у политичка збивања у земљи. А, у ствари, било је неопходно *најодлучније* мешање.

У условима расцепа у Председништву савезне државе и сукоба дела Председништва и војног врха, земљу је *легалним* путем било немогућно очувати. Зато су сви челници, како политички тако и војни, одговорни за њен опстанак. Али, у крајњој инстанци, највећу одговорност за распад земље сноси војни врх, и посебно начелник Генералштаба Вељко Кадијевић, који су по дужности требали прибећи *крајњем* средству – завођењу ванредног стања, па чак, у крајњој линији, и државном удару.

Одлучне војне мере збуниле би, поколебале и разбиле сецесионистичку кохезију, охрабриле пројугословенске снаге и измениле однос снага у корист очувања СФР Југославије. Поред тога, оне би добиле и снажну међународну подршку, пре свих Русије, а онда вероватно Француске, па можда чак и Велике Британије.

Одлучне војне мере имале су шансе да очувају Југославију бар за одређено време. А ако и нису могле да је трајније спасу, оне су биле нужне ради тога да се избегне најгоре, које је убрзо потом уследило. Било како било, те мере су требале да буду *ирелазна фаза* ради тражења повољнијих решења и бољег излаза и последњи адут у спречавању сецесије. У том смислу, одустајање од ванредних војних мера, па чак и државног удара, било је не само олакшавање посла сецесионистима, него и капитулација пред сецесионизмом.

Југословенска државна заједница је нестала због неспособности и неодлучности оних који су је бранили и требали до краја бранити, као и због коинциденције негативних фактора и неповољних околности за њен даљи опстанак. Укратко речено, није било ризика да се руши, а није било воље и одлучности да се рушење онемогући.

На питање зашто је авнојевска Југославија нестала, наш уопштени одговор гласи – јер су је само Срби и Црногорци хтели и бранили и то у форми која је њима највише одговарала, и јер је остали у таквој форми никако нису хтели. Ако хрватски и словеначки актери СФР Југославију нису хтели у смислу српске верзије, они су је хтели у особеном смислу који њима највише одговара – у смислу *асиметричне федерације*, за коју Срби никако нису хтели да чују. Тако је настала противуречност која се нормалним путем није могла разрешити. У том

смислу, авнојевска Југославија је нестала због неразрешивих противречности у које је практично била запала.

Авнојевска Југославија је ишчезла јер су не само две западне, него и остале југословенске републике изузев Србије и Црне Горе, више волеле властите националне државе, него ли живот у заједничкој држави – СФР Југославији. Тајну тих република до краја је открио Стипе Месић када је после баладе рекао да је Југославија за све нас, у ствари, била успутна станица.

На крају наше анализе истаћи ћемо да се нестанак авнојевске Југославије не може искључиво објаснити великосрпским национализмом, или само сецесионизмом западних југословенских република – Словеније и Хрватске, јер су оба процеса текла напоредо, узајамно се условљавала и подстицала. Иако је удео великосрпског национализма у нестанку авнојевске Југославије несумњиво велики, са друге стране истовремено и снажно је деловао словеначки и хрватски сецесионизам. Тај сецесионизам имао је јаке *аутохтоне* изворе – националне, верске, па и цивилизацијске – рекао бих пре свега везаност за Западну Европу преко њихове деценијске интегрисаности у оквиру Аустро–Угарске монархије.

Главно питање у целој ствари је *који* је од та два фактора *нејо-средније* и *јаче* деловао и који у *крајњој инстанци* сноси одговорност за нестанак авнојевске Југославије. За решење овог кључног питања треба проучити *све* релевантне документе, од којих добар део још увек није доступан јавности. Зато ја на то питање и не могу дати поуздан одговор. Склон сам да верујем да је сецесионизам већи кривац од српског национализма, макар у крајњој инстанци. А највећи кривац – као што смо то већ истакли – је војни врх савезне државе.

Без обзира ко сноси највећу одговорност за нестанак авнојевске Југославије, једно је сасвим сигурно – да су сви актери за тај нестанак криви и да за то немају извињења, јер је та држава била велика и прогресивна историјска тековина коју је свакако требало и сачувати. Ово не само ради дуга према огромним жртвама које су за њу положили животе, него и ради спречавања ужаса и катастрофе који су њеним нестанком настали.

Нестанак авнојевске Југославије и трагични догађаји који су потом настали на њеном тлу не значе само крах политике југословенских челника, него и крах *целокујне* европске политике. То су западни учесници у решавању југословенске кризе, као и хрватске и босанске драме, морали и сами јавно да признају.

*

Данас неоспорно можемо говорити о краху политике и у односу на садашњу нашу државу – СР Југославију, јер се она налази у драма-

тичној кризи. Желимо одмах да нагласимо да криза наше федералне државе не потиче од народа, него од врхова власти – врхови власти су, ради својих себичних интереса, ту кризу не само пренели на народе, него су је и буквално угурали у народе.

Промашаји политике на југословенском тлу од 1997. године до те мере су се повећали да је криза захватила све битне конститутивне делове држава. То показује антагонизам централних органа власти и органа федералних јединица, нарушавање правног система, одвајање и супротстављање чак и двају информативних система и сл. Криза наше федералне државе је данас таква да федерација практично не функционише. Строго говорећи, она чак и не постоји.

Криза федералне државе има више узрока. Од њих су три свакако најбитнији. Прво су *персонални*, у које спада *недораслост* челних људи власти, а затим њихова *узајамна анимозност*, и на крају *сујројност* њихових политичких назора. Други узрок је недостатак демократије у Србији и СР Југославији, против кога иступа "демократски максимализам" црногорских челника. Трећи узрок је нарушавање паритета федералних јединица у оквиру федерације. Четврти узрок је косовски проблем и албански сецесионизам. Пети узрок је међународни фактор, који подстиче кризу у земљи и наводи црногорско руководство да се ангажује не само на мењању политичког стања у Србији, него и да пође путем изласка Црне Горе из федерације.

Пошто је косовски проблем најтежи од свих осталих, а на њему је не само српска, него и југословенска политика очевидно крахирала, ми ћемо се њиме најпре позабавити.

Тешкоће у решавању косовског проблема биле су вишеструке – огромна преминација албанског живља у покрајини – 85% до 90%, негативни утицај суседне и матичне земље – Албаније, сецесионистичке тенденције албанских лидера, и међународни фактор који је био наклоњен Албанцима. Те објективне околности много су отежале решавање косовског проблема, али нису политику нужно водиле у крах. Да ли ће се наћи излаз и спречити најгоре, зависило је од *субјективног* фактора – српских и југословенских државних и политичких актера и њиховог *правовременог* и *разумног* суочавања са тим проблемом.

У званичној политичкој концепцији, па чак и у текућем политичком жаргону српских и југословенских политичара, Косово се стално и обавезно третирао као "јужна српска покрајина" и "унутрашње питање земље". То је по хиљаду пута тачно и ни у ком случају се не може доводити у питање. Али, то је, ипак, само *полусићина*. Цела истина је да је Косово јужна српска покрајина у којој живи мање од 20% Срба, Црногораца и других националности.

Чињеница да више од 80% живља на Косову чине Албанци, наметала је врло брижљив, гибак, споразуман и добронамеран однос према том живљу и њиховим правима. А тога, на жалост, није *правовре-*

мено и у *пошребној* мери било. Уместо тога, спроведена је политика *чврсте руке*, јер је она српском и југословенском руководству била потребна ради придобијања грађана и обезбеђивања одржавања власти. Чувањем Косова режим није само доказивао свој патриотизам, него је обезбеђивао и значајне политичке поене за освајање и продужавање власти. Тако је Косово – уместо да буде предмет правремене бриге и дубоке рефлексije, у ствари, било предмет изборног маркетинга и политичке манипулације.

Друга слабост српске и југословенске политике на Косову је одсуство демократије. Та системска слабост непосредно се пренела и на односе према албанском живљу на Косову. Сматрало се да је најважније да се у тој српској покрајини сузбије сецесионизам и успостави ред и мир. Веровало се да се то може обезбедити бројном српском милицијом и чврстом руком тамошњих српских власти. Заборавила се мудра Таљеранова изрека да се бајонетима све може постићи, али се на њима не може седети. Сецесионистичка оријентација албанских актера и терористичке акције везале су српској страни руке за све друге опције и иницијативе. Нема сумње да су сецесионизам и тероризам били главна опасност од које се требало обезбеђивати. Али то није смело да замрзне све друге иницијативе и алтернативе, јер се на крају то мора вратити као бумеранг.

Трећа погрешка српских и југословенских челника у односу на Косово била је у томе што се није схватало да време ради за Албанце и што се албанско питање исувише дуго запостављало. Уместо да се са српске стране стално било у иницијативи, да се радило на продубљивању поверења, водио дијалог и нудиле форме модерне аутономије, да се албанске научне институције тесно повезују са српским, да истакнути албански научници постају чланови Српске академије наука и уметности, да се организују узајамна гостовања српских и албанских професора на универзитетима, организују узајамне културно–уметничке манифестације и сл., остало се на пресецању сецесионистичких тенденција, онемогућавању тероризма и очувању реда и мира у покрајини. Заборавило се да споља наметнути и присилни мир увек изазива снажан отпор и велике немире.

Дуго запостављање косовског проблема и одсуство адекватних мера и метода за његово успешно решавање навело је албанске актере да окрену леђа преговорима, да решење проблема потраже оружаном борбом и да у том циљу не само успоставе чврст савез са већином албанског живља, него и да се тесно повежу са међународним фактором, који им је и од раније био наклоњен, те да обезбеде његову подршку.

Тек после оформљења општег албанског фронта оружане борбе и стварања илегалних корака да са албанским политичким актерима успостави дијалог и заказивало је бројне састанке у Приштини, ишло

тамо и ишчекивало да албански представници дођу на преговоре. Али тада је то било исувише касно и албански актери не само да нису хтели доћи да преговарају, него су тај сценарио јавно преко телевизије и штампе исмејавали. Подстакнути Албанијом и међународним фактором, они су тада своје захтеве још више радикализовали – тражили су Косово као трећу републику у Југославији, или заказивање референдума и отцепљење. То, разуме се, српски и југословенски руководиоци нису могли да прихвате, па се ситуација све више драматизовала. Крах политике у односу на Косово већ сада је двојак, то јест и за српску и за албанску страну. За српску страну, јер косовско питање није на време и споразумно, то јест узајамним уступцима, решено. Оно ће на крају, по свој прилици, за српску страну бити решено на најгори могући начин – оружаном устанком албанског живља, или наметањем решења од стране међународног фактора.

Ми сматрамо да треба говорити о краху политике и за албанску страну. Одбијајући да решење траже у дијалогу и споразуму са српском страном, албански челници су задовољавајуће решење очекивали од међународног фактора, који им је био и остао јавно наклоњен. Тиме су починили двојаку грешку – потценили су снагу и одлучност српског фактора, са којим војно не би могли изаћи на крај. Поред тога, они су изгубили из вида да Запад много више интересује геостратегијски значај Косова, него Албанци који ту живе, и да ће се он послужити албанским живљем као послушним оруђем за задовољавање својих циљева.

*

Други детонатор кризе треће Југославије је несагласност у питању карактера федерације и односа република у оквиру савезне државе. Зато ћемо и ово питање укратко у нашем раду размотрити.

Свака ауторитарна власт, па и ова у Србији, пренаглашава *йоредак*, то јест хијерархију и јединство. Пренаглашени централизам и превасходна брига за поредак и јединство, у условима супстанцијалних разлика федералних јединица, доводи до повређивања статуса и права Црне Горе – одређеног уздизања Србије изнад Црне Горе, што значи и одређеног запостављања Црне Горе. То је нарушавање аутентичног или равноправног односа федералних јединица у оквиру федерације. Поред тога, то је крут и недемократски однос федерације према једној њеној јединици.

Надилажење Србије над Црном Гором, од стране црногорских актера третира се као хегемонизам и унитаризам. Отпор Црне Горе преминацији Србије у федерацији, са српске и југословенске стране оцењује се као секташтво и сепаратизам. Тако се сукоб креће у оквирима унитаризма и сецесионизма. А не види се да су то крајности које се

морају одбацити у интересу не само здраве логике, него и очувања заједничке државе.

Нема сумње да хегемоне тенденције и акције федералног врха – југословенских и српских челника, одступају од уставног начела равноправности федералних јединица и да су, као такве, неприхватљиве. Зато је разуман отпор према њима сасвим оправдан. Али, то је само једна страна конфликта.

На хегемоне тенденције и акте југословенског руководства, председник Црне Горе Мило Ђукановић и његови сарадници реагују *неадекватно*, то јест прелажењем *дозвољене* мере ствари – *ајсолутизују* једнакост. Он изричито захтева да Црна Гора у сваком погледу, што значи без обзира на разлику у величини, броју становништва и економској моћи, мора бити равноправна са Србијом. Он за своју републику захтева ништа мање од строгог *fifty – fifty* са Србијом, заборављајући при томе да *fifty – fifty* споразум могу да праве само међусобно једнаки, као што су то својевремено радили Черчил и Стаљин. Ђукановић југословенску заједницу прихвата само под условом апсолутне равноправности обе републике које је сачињавају.

Ако ужива нашу *јуну* и *одлучну* подршку уколико и када се брани од посезања Србије и деградирања Црне Горе, за апсолутизовање једнакости са Србијом заслужује нашу *оштру* критику. Јер, нарушава меру ствари и запада у немогућу крајност. Ригидна једнакост, коју он одлучно захтева, подразумева да су обе републике у свему паритетне, што практично никако није случај. Поред тога, апсолутна једнакост значи не само у правима, него и у *обавезама*, што Црна Гора *не може* да обезбеди. Из тога следи да апсолутна једнакост, у условима великих разлика република, значи *неједнакост* за већу и развијенију републику – Србију.

Друга битна слабост председника Ђукановића и његових сарадника састоји се у томе што они доносе законе који у Црној Гори не само неутрализују, него напросто негирају дејство савезних закона и уредаба. Своје поступке они правдају тиме што су нужна одбрана и што су изнуђени, то јест као неопходне контра–мере. Међутим, то их не оправдава јер су они, доношењем таквих закона, преузели низ компетенција које *по Устави* спадају у домен савезних органа.

Црногорском руководству треба приговорити и што у народу распаљује србофобију. Чак иако је директно не иницира, оно сноси одговорност што се од ње јавно не дистанцира. То је троструко штетно – кида споне два братска народа и гура властити народ у шовинизам. Желимо истаћи да у Србији нема такве анимозности – штампа, масмедии и политичари оштро нападају црногорско актуелно руководство, али су врло толерантни како према Црногорцима који сада живе у републици Србији, тако и према црногорском народу у целини.

Југословенски и српски челници треба да увиде своје погрешке према Црној Гори као држави и као челници федерације и да се коригују у правцу њиховог уважавања и спремности да прихвате толеранцију и демократски дијалог. То је неопходно не само зато што је демократија захтев модерног времена и услов сарадње са осталим западноевропским светом, него и зато што је то услов за очување и саме државе – СР Југославије.

Корекција није нужна само са југословенске и српске стране него и са становишта црногорских актера. Црногорски актери морају, на крају крајева, схватити да је држава важнија од сукоба челника и слабости политичког система у Србији, и да се она не сме жртвовати због некаквих личних увреда, сујете, нагомиланих амбиција и сл.

Црногорско руководство не сме прихватити да буде сарадник Запада у смењивању председника Милошевића ни у мењању политичког система Србије, јер о томе искључиво треба да одлучује српски народ. Поред тога, црногорско руководство не може ваљано иступати против мешања Србије у послове Црне Горе, а само се мешати у надлежност српског народа, јер је то недопустива противуречност. Још мање је допустиво да црногорско руководство уцењује српске актере да ће се Црна Гора осамосталити, ако се поменуте промене у Србији не изврше. Најзад, црногорско руководство не сме прецењивати значај Црне Горе за Србију, не само стога што је Србија од великог значаја за Црну Гору, него и стога што прецењивање и уцењивање могу даље да компликују међурејубличке односе што никако није пожељно.

Прихватљиви, а вероватно и најбољи, излаз из ове драматичне кризе, чини нам се, био би следећи: 1. искључивање мајоризације; 2. ограничавање ауторитарности федералног врха и смањивање компетенција савезних институција и органа; 3. промена начина одлучивања у федерацији – одустајање од паритета по сваку цену и у свему, то јест стриктног паритета, јер је он фактички немогућ из разлога које смо напред навели. Поред тога, важнији је начин одлучивања него ли паритет. Уместо стриктног паритета, треба завести и прихватити једнакост и равноправност саобразно величини, бројности становништва, економској моћи и др.; 4. демократизовати политичке системе обеју република, а исто тако и начин комуникације између федерације и република.

На овој платформи могло би се изаћи из кризе и спречити најгоре.

Узајамним кориговањем челника на које смо указали, и прихватањем начела која смо овде навели, криза југословенске федерације би се могла предупредити и спречити да се не заврши тоталним крахом политике. Морамо истаћи да смо овај текст писали да бисмо подстакли ту тенденцију и допринели избегавању најгорег. Али, избегавање најгорег, на жалост, мало је вероватно, јер је узајамна анимозност челника узела искувише великог маха, јер је сујета предалеко отишла и јер

ће међународни фактор све учинити да се идеолошки, политички и персонални разлози заврше распадом земље.

Имајући све ово у виду, мишљења смо да се већ сада оправдано може говорити о трагичним промашајима политике на плану СР Југославије, који имају више шанси да се заврше крахом, него ли да се он избегне.

Критици треба подврћи и систем политичких вредности републичких челника и југословенског врха.

У случају председника Југославије Слободана Милошевића систем политичких вредности у суштини је *анахрон* – окренут је континуитету са прошлошћу, а његова окосница су нација, држава, суверенитет и сл. Систем је у суштини анахрон и по томе што се безрезервно супротставља вредностима савременог западноевропског друштва – демократији, плурализму, толеранцији, дијалогу, поштовању права мањине и сл. Он је анахрон и због тога што је једносмеран, монистички и аподиктички. Он је анахрон и зато што му је највиша категорија *поредак* и што слобода је у целини одређена поретком и непосредно подређена поретку.

Код председника Милошевића постоји чврсто јединство вредносног система и политичког понашања. Као ауторитарни, они су сасвим подударни.

Ако је председник Милошевић патриота и патерналист, председник Ђукановић је *риџорозни* мондијалист. Његов систем политичких вредности може се окарактерисати као "хипер–модеран". Он безрезервно усваја западноевропски либерализам у економији и политици: либералну демократију, тржишни рационализам, политички плурализам, правну државну, западноевропски начин живота, начин забаве и сл.

Усвајање система економско–политичких вредности развијених западних земаља свакака је позитивно. Лоша страна тога је што се те вредности *безрезервно*, то јест *некријички* прихватају, јер цивилизацијски склоп западних вредности има и елемената који нису прихватљиви: култ новца, потрошачки начин мишљења и живљења и др. Поред тога, иза фаворизовања модернизма, демократије, људских права и права националних мањина крије се експанзионизам и империјалне амбиције западних земаља, а посебно Сједињених Америчких Држава. Најзад, хипермодернизам црногорског руководства се не усклађује са традиционалним црногорским вредностима које су импресивне и опште признате. Пре би се могло рећи да их директно негира. На крају крајева, либерално–демократски систем вредности, који се присваја и пропагира, у пракси се доследно не потврђује нити, пак, остварује. У практичном политичком животу земље влада монизам и ауторитарство – опозициона страна се лишавала пуног манифестовања својих назора и нарочито критичког конфронтирања са званичном влашћу. У

том смислу, систем политичких вредности и практично понашање су у раскораку, да не кажемо у супротности.

Председник Ђукановић је ватрени присталица приватизације и свестрано ју је фаворизовао. Међутим, та приватизација била је не само оптерећена малверзацијама и пљачком, него је претежно спровођена као чиста и потпуна рекапитализација – стварање правог капиталистичког друштва. Али то није испао капитализам западноевропског типа – реглементирани и цивилизовани, него *дивљи* капитализам. Да је тај капитализам *дивљи* види се не само по мафизацији планова новопечених газда, него и по њиховој самовољи према радницима које запошљавају – рад од данас до сутра, без пријаве и плаћања доприноса за пензионо и социјално осигурање, по дневној исплати зарада и др.

Најслабију страну система вредности председника Ђукановића и његових сарадника представља крилатица "Да живимо боље". Та крилатица, као што је познато, била је изборни слоган његове политичке партије. Она је и резиме њихове унутрашње политике.

Политика свакако треба да тежи да се боље живи и, *начелно* гледано, ту приговора не може бити. Парола "Да живимо боље" прихватљива је ако се бољи живот постиже часним радом, стручношћу, вредноћом и позитивним резултатима. Међутим, у Црној Гори су часни рад, стручност и вредноћа, да се благо изразимо, потиснути "сналажењем", малверзацијама и мафиозним пословима.

Друга слабост пароле "Да живимо боље" састоји се у томе што упућује на *йојрошачки* начин живота.

Трећа слабост пароле "Да живимо боље" састоји се у томе што је у Црној Гори *увек* било најважније да се живи *часно* и *достојанствено*. У нашој постојбини увек је било важније да се живи људски – часно и достојно, него добро – удобно и лагодно.

Да закључимо: бољем животу треба тежити, али се он не може фетишизирати, нити уздизати изнад људског и достојанственог живљења.

У вези са претходним треба указати и на слабост црногорских челника у глобалном одређењу Црне Горе. Нашу републику они схватају и практично усмеравају у правцу ефикасне тржишне и пословне републике или *бизнис-рејублике*. Фаворизујући модернизам у економији, они запостављају *социјалну* димензију економског и друштвеног живота.

Ми сматрамо да би било далеко боље да се, модернијом економијом и политиком, Црна Гора претвара у *узорну социјалну* републику по моделу нордијских држава, са тенденцијом да се пође *даље* од њих. Од Црне Горе треба направити *јединствено* светски феномен, *јединствено* социјалну државу у свету, у коју су уграђени најпозитивнији и најпрогресивнији елементи досадашњих друштвено-политичких система – с једне стране, економска рационалност, политичка демокра-

тија и индивидуалне слободе, а са друге, друштвена брига за очување социјалне промоције грађана, социјалне и здравствене заштите становништва, бриге о старим, изнемоглим и неспособним за рад, о бесплатном школовању омладине и фаворизовањем младих талената. Кратко, од Црне Горе треба направити републику *слободе*, социјалне *правде*, људске *солидарности* и *универзалности*. То треба да буде визија и амбиција, а не бизнис држава – трка за зарадом, култ новца и удобног живота.

Све наведено се може остварити рационалним коришћењем свих погодности које земља има, ограничавањем профита новопечених богаташа, завођењем прогресивног пореза предузећима и предузетницима, увођењем донаторства, развијањем добровољног рада омладине и грађана, подстицањем ентузијазма у том правцу и др.

Ми пледирамо за Црну Гору као *јединствену и узорну социјалну републику*, јер смо дубоко убеђени да је таква република не само *далеко* изнад бизнис–републике, него сматрамо да ће и савремени западни тржишни и бизнис–свет морати да прави социјалне корекције и да иде путем социјализације политике и социјалних република.

Треће, рекло би се чак трагичне промашаје српски, југословенски и црногорски актери направили су и на спољно–политичком плану.

Стратешки промашај Слободана Милошевића, прво као председника Републике Србије, а затим и као председника СР Југославије, састоји се у запостављању спољне политике у односу на унутрашњу и игнорисање међународног фактора. Он се не само није побринуо да земљи обезбеди нове савезнике, него је изгубио и традиционалне савезнике. Према Русији је не само био неповерљив, него ју је постојано игнорисао. За Русију он се није интересовао и из разлога да се не замери Сједињеним Америчким Државама. Русија њега није интересовала и зато што је сматрао да она није искрени и верни савезник Србије и СР Југославије. При томе, председник Милошевић се није запитао да ли је он сам све учинио што је требало учинити да би Русија била наш искрени и верни савезник. Не може се од Русије тражити да се она *до краја*, што значи у случају преке потребе и војно ангажује за одбрану независности и интегритета Републике Србије и СР Југославије, уколико он није спреман да јој да, односно уступи војне базе на југословенској територији. Фер односи су увек паритетни, а он то није био спреман да омогући.

Слободан Милошевић није уопште увиђао да Русија, таква каква је, то јест и када је слаба – нама треба ради разноврсне сарадње, и у крајњем случају, као ослонац и противтежа западним притисцима.

Ако је Русију углавном игнорисао, Запад је мање–више сатанизовао. Идеолошко–политичке супротности са новим светским поретком навеле су га да не уважава реалност – то јест значај, снагу и утицај западног фактора у савременом свету. Ако је хегемонизам и подани-

штво требао одбацити, морао је тражити *modus vivendi* са тим западним светом. Уместо тога, он је константно и упорно наглашавао самосталност, суверенитет и немешање са стране. А упорно инсистирање на тим категоријама довело је до *изолација* земље од западног света, што је у данашњим кретањима сасвим анахроно.

Катастрофални промашаји председника Милошевића на плану односа према Западу и међународном фактору уопште, састоје се не само у томе што га он стално и до краја игнорише, или *à la ligne* одбацује, него још више у томе да, кад га тај фактор до краја шчепа и притисне уза зид, он пристаје и на крајње уступке, чак и такве које тај фактор од њега и не тражи. Дејтонски мировни споразум један је од таквих еклатантних примера.

Трећи катастрофални промашај председника Милошевића на плану спољне политике и односа са Западом састоји се у радикалном и константном одбацавању учешћа међународног фактора у решавању косовског проблема. Нема никакве сумње да је међународни фактор изражавао анимозност према Србима и био наклоњен албанској страни. И ту се заиста морало бити крајње на опрезу и не допустити преваре и обмане, о чему је председник Милошевић строго водио рачуна. Али он је губио из вида другу битну страну – да је косовски проблем исувише крупан и компликован да би се могао решавати без одређеног утицаја, или улоге међународног фактора. Он чак није схватио да ће сами Албанци не само до краја инсистирати на укључивању међународног фактора у решавање косовског проблема, него и да ће својом радикалном активношћу навести међународни фактор да се сам умеша у решавање тога проблема.

У случају спољне политике Слободана Милошевића може се говорити не само о њеном тешком стриктном промашају, него и о њеном сигурном краху у предстојећем периоду.

Стратешке промашаје на плану спољне политике и у односима са међународним фактором правио је и још увек прави председник Републике Црне Горе Мило Ђукановић. Први промашај састоји се у томе што он међународни фактор и нови светски поредак *беспоговорно* уважава и *без резерве* усваја, са аргументом јер су тамо све предности савременог света – рационална економија, либерална демократија, људска права и индивидуалне слободе. Он је заљубљеник Запада и новог светског поретка и зато што очекује да ће отуда за своју земљу обезбедити многе погодности. Ми му никако не приговарамо зато што цени високе политичке и културне тековине Запада, јер су оне данас општеобавезне вредности. Погрешку у овом погледу ми видимо у томе што је његов однос према тим вредностима *безрезерван*. Уместо таквог, потребан је критички однос и однос са одређеном резервом.

Председник Ђукановић није само заљубљеник Запада и новог светског поретка, него, могли би се рећи, и њихов *зайчоченик*. Он је срећан

што га западни државници позивају у посете и што се о њему врло позитивно изражавају – третирају га као модерног политичара. Он се према њему и *снисходљиво* односи. Он је не само спреман на све видове сарадње са тим поретком, него и да буде сервис међународног фактора и новог светског поретка у преуређивању Југославије, па и у сређивању ствари на Балкану.

Председник Ђукановић живи у илузији да га западни државници и политичари уважавају због тога што је он модеран политичар и талентован државник. Он не схвата да га они на сва уста хвале и позивају на разговоре јер им је потребан да им буде сервис за главне ствари – потискивање председника Милошевића са власти, преоријентисања југословенске политике, и понајвише, ради спречавања руског продора на Балкан. С обзиром на црногорски приморски појас, за који су Руси изузетно заинтересовани, ово друго је за Запад неупоредиво важније.

Кад би рационално, да не кажемо и критички резонаовао, председник Ђукановић би увидео да су услуге које он чини новом светском поретку и користи које од њега добија не само несразмерне, него чак и у обрнутој сразмери. Надамо се да ће он тога бити свестан и да неће себи дозволити да испадне црногорски Горбачов.

Стратешки промашај председник Ђукановић прави и у односу на Русију. Ако Запад и нови светски поредак прецењује и идеализира, он Русију не само недовољно уважава, него и сасвим потцењује. Русија је за њега не само имобилна, него и сувише везана за прошлост – комунистичку традицију. Поред тога, пошто је економски слаба, а и политички конфузна, она је за њега непотребна.

Запостављање Русије је тројако штетно – јер су могућности научне, техничке, културне и економске сарадње са том земљом огромне, јер се тиме нарушава вековна веза Црне Горе и Русије и јер се Црна Гора издваја и удаљава из свог словенског, културног, литерарног и духовног медија.

Правилна стратешка спољна оријентација Црне Горе (а и СР Југославије) била би: паралелно развијати и усклађивати односе са Русијом и са Западом. Таква политика је правилна прво зато што чува наше етничко и цивилизацијско заједништво са словенским народима, а затим и због тога јер је брана против преминања једног утицаја на црногорском тлу. Наслањање на Русију и на друге словенске земље мора да буде праћено истовременом живом разноврсном сарадњом са Западом, уз прихватање свих цивилизацијских тековина Запада. Уместо потискивања Русије са Балкана, Црна Гора би требала да буде *активни фактор* повезивања словенских и западних земаља. Била би то не само њена благотворна, него и историјски значајна улога. Она би и за Црну Гору била најпрогресивнија и најкориснија.

Промашај спољнополитичке оријентације председника Ђукановића састоји се и у томе што фаворизује модернизацију Црне Горе, а запоставља њено велико историјско наслеђе и њену славну традицију. У Црној Гори модернизација све више не само да потискује, него и директно руинира историјско наслеђе и славну традицију. Запостављање традиције огледа се чак и у називима, декорацијама, уређењима ресторана, кафића, бутика и др. – скоро сви носе западне називе и уређени су у западном стилу. Човек се у Подгорици и другим већим градовима Црне Горе осећа као да је у некој западној метрополи.

Уместо руинарања традиције, требало би повезивати традицију и модернизацију, тим пре што је црногорска традиција у понашању, ношњи, забави – црногорски оро, у људском опхођењу и поштовању достојанства другог, врло импресивна и гласовита. Зато је свакако треба сачувати. Али за стопроцентног мондијалисту председника Ђукановића то не важи.

У завршној оцени југословенских политичара и њихове политике рећи ћемо да се њихова слабост не састоји у томе што нису пронашли добра решења, јер њих, у ствари, није ни било, него што нису избегли најгоре, а то су неоспорно могли и морали да ураде. То најгоре, које се фактички десило, и које још увек има изгледа да се деси, непобитно сведочи о краху њихове политике.